

# **Svako za sebe, a Bog protiv svih**

*Sećanja*

***Izdavač***  
RED BOX

***Za izdavača***  
Miško Stevanović  
Novak Guslov

***Grafičko oblikovanje***  
Andrijana Vukajlović

***Urednik filmske biblioteke***  
Novak Guslov

***Lektura***  
Mihailo Pendo

***isbn***  
978-86-86599-65-0

***Štampa***  
Slava, Beograd

***Tiraž***  
700

© **Za Srbiju**  
RED BOX, Beograd 2024.

© 2022 Carl Hanser Verlag GmbH & Co. KG, München

**Naslov originala**  
Jeder für sich und Gott gegen alle: Erinnerungen

# Verner Hercog

## Svako za sebe, a Bog protiv svih

---

*Sećanja*

*S nemačkog preveo Aleksa Đaćić*



Beograd, 2024.

Enkidu gorko uzdahnu i reče:

„Gilgamešu, stražar u šumi nikad ne spava.“

Gilgameš odgovori: „Koji je to čovek,  
koji može da se popne na nebo?“

# SADRŽAJ

Predgovor .....	7
1 Zvezde, more .....	9
2 El Alamejn .....	11
3 Mitski heroji .....	25
4 Letenje .....	36
5 Fabije Maksim i Zigel Hans .....	45
6 Na granici .....	50
7 Ela i Rudolf .....	58
8 Elizabet i Ditrih .....	67
9 Minhen .....	80
10 Susret s Bogom .....	97
11 Pećine .....	102
12 Dolina deset hiljada vetrenjača .....	107
13 Kongo .....	113
14 Doktor Fu Manču .....	117
15 Džon Okelo .....	125
16 Peru .....	130
17 Privilegium Maius, Pitsburg .....	139
18 NASA, Meksiko .....	149
19 Pura vida .....	156
20 Ples po žici .....	166
21 Menhiri i paradoks nestalog kvadratića .....	181
22 Balada o malom vojniku .....	190

23 Četvinov ruksak .....	204
24 Arlšarte .....	217
25 Žene, deca .....	223
26 Iščekujući varvare .....	234
27 Nezavršeno .....	238
28 Istina okeana .....	254
29 Hipnoza .....	258
30 Negativci .....	262
31 Preobraženje sveta u muziku .....	276
32 Čitanje misli .....	282
33 Sporo čitanje, dugo spavanje .....	288
34 Prijatelji .....	293
35 Moja stara majka .....	297
36 Kraj slika .....	298
Filmografija .....	300
Operske inscenacije .....	308
Reč zahvalnosti .....	310

## PREDGOVOR

Prvobitno je trebalo da se moj film *Agire, gnev Božji* završi ovako: splav španskih osvajača nosi još samo mrtvace u trenutku kada stiže do ušća Amazona, živ je jedino papagaj koji priča. Dok plima Atlantika goni splav natrag ka moćnoj reci, papagaj bez prestanka krešti „El Dorado, El Dorado“. Tek sam tokom snimanja našao dosta bolje rešenje: stotine majmuna se stuštilo na splav, a Agire im bunca nešto o svom novom carstvu. Nedavno sam nabasao na jedan nepotvrđen zapis o tome kako je skončao Agire, istorijska ličnost. Napušten od svih, ubivši vlastitu kćer da ne gleda njegovu sramotu, naređuje jedinom preostalom sledbeniku da ga ustrelji. Ovaj namešta musketu i puca Agireu pravo u grudi. „Ništa“, reče Agire. Naređuje da se još jednom opali. Sledbenik ga pogađa u srce. „Biće dosta“, reče Agire i pade mrtav.

Siguran sam da je najbolji od svih mogućih krajeva filma onaj s majmunima, ali se pitam koliko sam mogućnosti imao, koliko prilika da se uradi drugačije, ne samo u pogledu svojih priča, koje se nisu ostvarile ili su se ostvarile tek godinama kasnije, već i u životu.

Naslov ove knjige već sam jednom iskoristio za film o Kasparu Hauzeru, ali tada skoro da niko nije bio u stanju da ga pravilno prenese. Sada ću pokušati ponovo. Može biti da suviše vuče na to da sam neki usamljeni ratnik. Činjenica je da sam gotovo uvek uz sebe imao saradnike, porodicu, žene. O njima, izuzev nekolicine, neće biti reči u ovoj knjizi. Svi su oni odreda bili samostalni, jaki, lepi i pametni. Bez njih bih bio tek senka ovoga što sam.

Gde to sudbina baca čoveka, mene? Otkud svi ti zaokreti u životu?

A, ipak, uviđam da je mnogo toga postojano – vizija, koja me nikada nije napuštala, i još, kao u dobrog vojnika, osećaj za dužnost, odanost, kuraž. Uvek sam bio voljan da čuvam karaule sa kojih su drugi uveliko pobjegli. Koliko se moglo predvideti? Od japanskog vojnika Hiroa Onode, koji se predao tek nakon dvadeset devet godina po završetku Drugog svetskog rata, čuo sam da se puščano zrno, ciljano ispaljeno u čoveka, pri večernjoj svetlosti ukazuje kao signalna baklja. Tada je načas moguće videti budućnost.

Privodeći knjigu kraju, bio sam zaokupljen pisanjem. Podigao sam pogled, spazivši kako nešto svetluca pred prozorom, nešto usremljeno na mene, bakarnog i svetlozelenog sjaja. Nije to, međutim, bio zalutali neprijateljski metak, već kolibri. Tu sam odlučio da se zaustavim s pisanjem. Poslednja rečenica prosto se prekida na mestu dokle sam bio stigao.



## ZVEZDE, MORE

Oko podneva stao je plač žena. Bilo je i leleka i čupanja kose. Kada su otišle, pridoh bliže. Nisko kameno zdanje pokraj groblja, u mestu Sfakija na južnoj obali Krita, koje čini svega nekoliko kuća razasutih po strmim stenama. Imao sam šesnaest godina. Na majušnoj kapelici nije bilo vrata. Unutra u polutami video sam dva mrtvaca, jedan do drugog, toliko blizu da su se dodirivali. Dvojica muškaraca. Kasnije sam saznao da su se prethodne noći međusobno poubijali; u ovom zabačenom, arhaičnom kraju još je bilo krvne osvete. Pamtim samo lik mrtvaca koji je ležao zdesna. Bio je plavkast kao jorgovan, ponegde i žut. U nozdrvama su mu bila dva povećća smotuljka vune, natopljena starom krvlju. Pogođen je sačmom u grudi.

Kada je pala noć, isplovio sam na pučinu. Nekoliko noći sam radio na ribarskom brodu; moralo je to biti negde oko mladog meseca, u ono malo noći bez mesečine. Brod je vukao šest čamac, zvanih lampade, put otvorenog mora, sa po jednim čovekom u njima. Tu bi nas na po-tezu od jednog kilometra otkačili i ostavili svakog za sebe. More je bilo mirno poput ogledala, bez ijednog talasa, voda kao ulje. a površ svega neka strahovita tišina. Svaki čamac je imao veliku karbidnu lampu, čiji se sjaj probijao do morskih dubina. Svetlo je privlačilo ribe i naročito lignje. Lovili smo ih pomoću neobične tehnike. Na kraj strune bismo privezali svetao komad voštanog papira, otprilike nalik cigareti oblikom i veličinom. To bi namamilo lignje, prionule bi pijavkama za lažni plen. Da bi mogle bolje da se uhvate, na kraju svetlećeg mamca bio je pričvršćen venac sa žičanim čekinjama. Moralo se tačno znati koliko je mamac duboko u vodi, jer čim bi osetile da ih izvlače na površinu,

lignje bi istog trena puštale plen i bacale se nazad u more. Poslednji aršin strune morao se povući takvom brzinom da lignja u jednom zamahu završi u čamcu.

Prvi sati noći prolazili su u nepomičnom čekanju, dok u neko doba veštačka mesečina lampe ne počne da deluje. Nada mnom se pružao nebeski svod, zvezde nadohvat ruke, sve me je nežno ljuljuškalo u kolevci beskraj. A dole sam, osvetljene karbidnom lampom, video dubine okeana, kao da se stapaju u jednu sferu sa svodom. Umesto zvezda, na sve strane su svetlucale ribice srebrnog odsjaja. Okružen bezmernim svemirom, odozgo, odozdo, odasvud, u kom se gubio svaki zvuk, našao sam se najednom u neviđenom čudu. Bio sam uveren da sam u ovom trenutku i na ovom mestu znao sve. Sudbina mi se pokazala. Znao sam i da nakon takve noći za mene teško da ima starenja. Bio sam potpuno siguran da neću dočekati osamnaestu godinu života, jer mi, obasjanom tolikom milošću, vreme nikada više neće proticati na uobičajeni način.

## EL ALAMEJN

Pre nekog vremena sam među raznim dokumentima pronašao majčinu razglednicu, datiranu 6. septembra 1942. i ispisanu olovkom. Došla je sa već odštampanom poštanskom markom sa likom Adolfa Hitlera. Pečat se jasno vidi: *Minhen, prestonica pokreta*. Razglednica je adresirana na *Prof. dr R. Hercoga* sa porodicom i poslata u *Groshesloe kod Minhena*. Dakle, mom dedi Rudolfu Hercogu, patrijarhu porodice. Mog oca majka očigledno nije obavještavala.

„Dragi oče“, piše ona dedi. „Poručujem Ti da sam sinoć rodila sina. Zvaće se Verner. Lep pozdrav, Lizel.“ Ime Verner predstavljalo je čin pobune protiv mog oca, koji mi je bio namenio ime Eberhart. Otac je u vreme mog rođenja služio kao vojnik u Francuskoj, ali ne na frontu, nego je na sebi svojstven način šmugnuo negde u pozadinu, tamo gde su linijama snabdevanja stizale potrepštine za front, a naročito prehrambene namirnice. Mene je začeo tokom poslednjeg odsustva sa dužnosti odmah iza Nove godine. Majka je kasnije saznala da je prvu polovinu svog desetodnevnog odsustva proveo kod ljubavnice, a da se tek onda pojavio kod nas.

Rođen sam baš kad se spremala prelomna faza Drugog svetskog rata. Na istoku je Vermaht pokušavao da zauzme Staljingrad, što će kroz nekoliko meseci dovesti do katastrofalnog nemačkog poraza na tom frontu, dok je u Africi general Romel pokušavao da se probije do El Alamejna, što je ubrzo rezultiralo sličnim debaklom takozvanog Hiljadugodišnjeg rajha. To će odigrati izvesnu ulogu kasnije u mom životu, kada sam sa dvadeset tri godine glavom bez obzira napustio Ameriku, jer sam bio prekršio uslove iz vize i pretila mi je deportacija

u Nemačku. Pobegao sam u Meksiko, gde sam nekako morao da se snađem za novac da bih preživeo. Radio sam tada u *čareadi*, meksičkom rodeu, kao neka vrsta klovna u areni, jahao mlade bikove, iako pre toga nikada čak ni na konja nisam seo. Nastupao sam pod umetničkim imenom *El Alamejn*, jer niko nije bio u stanju da mi pravilno izgovori ime, pa su me jednostavno zvali *El Aleman*, to jest *Nemac*. Ja sam, međutim, insistirao da to preinače u *El Alamejn*, jer sam na opštu radost publike svaki nastup bivao propisno isprašen, pa da podseća na nemački poraz u severnoafričkoj pustinji. Svake subote se taj poraz reprizirao, samo sad u vidu povreda koje bih neizostavno pretrpeo.

Svega dve nedelje nakon mog rođenja, prestonica pokreta, Minhen, pogođena je u jednom od ranih savezničkih vazdušnih napada. Majka je tada živela u malom potkrovlju u centru grada na adresi Elizabetštrase 3. Trinaest godina kasnije preselićemo se u pansion u istoj zgradi, samo sprat niže, gde ću potom upoznati nabusitog Klause Kinskog i njegove napade besa. No, 1942. godine, još pre nego što pamtim, unaokolo je mnogo zgrada srušeno sa zemljom, a i zgrada u kojoj tek što sam započeo život bila je teško oštećena. Majka me je zatekla u kolevcu, pod hrpom slomljenog stakla, cigli i šuta. Prošao sam bez ijedne povrede, ali je majka, prestravljena, pokupila mog starijeg brata Tilberta i mene, napustila grad i pobegla u planine u Zahrang, najzabačenije od svih bavarskih sela, smešteno u uskoj dolini odmah do granice sa Austrijom. Tu sam odrastao. Majka je tamo poznavala neke ljude, pa je preko njih našla smeštaj na imanju Bergerhof van samog sela, ali ne u kući, već u pomoćnom objektu, maleckom zdanju do nje, po bavarskom običaju namenjenom da primi roditelje nakon što imanje s kućom prepuste najstarijem sinu. Smestili smo se u suterenu, a iznad nas se uselila porodica izbeglica iz

severnonemačkog grada Hamelna.

O ocu i njegovoj porodici biće reči kasnije. Prvo o porodici moje majke, Stipetićima, poreklom iz Hrvatske, koji su bili izvorno iz Splita, a potom se preselili u Zagreb, u vreme kada se taj grad još zvao Agram. Tamo su moji preci u 19. veku bili visoki državni i vojni službenici, a deda major habzburškog generalštaba, koga, pak, nisam upoznao, budući da je umro kada je majki bilo osamnaest godina. Prema onome što je pričala, imao je sklonost ka nadrealnom humoru i apsurdu. Dve godine bio je stacioniran u Skoplju, tadašnjem Uskupu, gde je tokom čitavog boravka rukavicu nosio samo na jednoj ruci. Kasnije je u nekoj bečkoj kafani pred kelnerom skinuo oficirske rukavice, da bi na opšte čuđenje pokazao jednu dobro potamnelu i jednu snežno belu šaku. Buntovnički je u punoj gala uniformi sa klincima na ulici igrao klikera i isticao se bizarnim, nevojničkim ponašanjem. Ovaj hrvatski deo porodice bio je nacionalistički nastrojen, želeo je nezavisnost Hrvatske od austrougarske dvojne monarhije. Takva stremljenja na kraju su se izrodila u fašizam. Uz Hitlerovu podršku u Hrvatskoj je tri godine vlast držao *poglavnik*, a tek je sa završetkom rata tom košmaru došao kraj.

Baba mi je bila iz bečke buržoaske porodice. S njom majka nikada nije bila prisna, budući da za života nije mogla da oseti ikakvu naklonost ka buržoaziji. Pamtim babu tek iz nekolicine poseta, a živo mi je u sećanju samo to kako je, kada je već bila na umoru, s majkom posećujem u staračkom domu. Baba je bila zbunjena i zamolila me za čašu vode, koju sam joj nasuo na lavabou. „Prava poslastica“, ponavljala je iznova i iznova, pomalo otpijajući i stalno mi se zahvaljujući na tako izvrsnoj poslastici.

Lote, mlađa majčina sestra, povukla je na tu austrijsku babu, pa tako ni njen i majčin odnos nije bio naročito blizak. Lote je bila krajnje srdačna žena sa dvoje dece, sinom i kćerkom. Njen sin, moj rođak, ne-